

PRIKAZ MONOGRAFIJE
TOTALNE USTANOVE I DEPRIVACIJE:
KNJIGA O ČOVEKU U NEVOLJI

AUTORI DR ZLATKO NIKOLIĆ
DR LEPOSAVA KRON

Naučna i stručna javnost je bogatija za još jednu u nizu monografija čiji je izdavač Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu. Autori monografije dr Zlatko Nikolić i dr Leposava Kron su, u naučnom svestu, poznati stručnjaci za oblast sociologije, kriminologije, penologije, psihologije i srodnih nauka i naučnih disciplina. Iz pera ovih autora napisano je korisno i po našem mišljenju kvalitetno štivo pod malo dužim naslovom *Totalne ustanove i deprivacije – Knjiga o čoveku u nevolji*. Recenzenti monografije su poznati stručnjaci iz vlastitih naučnih oblasti prof. dr Josip Berger, dr Miloš Nemanjić i prof. dr Dragan Jovašević.

Na samoj korici monografije dočekuje nas slika Mikelandelove skulpture roba iz Luvra, koja kao da čitaoca priprema za štivo. Pre samog teksta monografije, ispisan je monolog poznatog irskog pesnika, romantičarskog duha, Oskara Vajlda. U njegovoj poeziji je prisutan duh otpora svemu što je tada predstavljalo formalnu strukturu, odnosno vrednosti koje je nametao tadašnji „društveni poredak”. Biografija Oskara Vajlda, kao buntovnika svoga vremena, koje nije praštalo promovisanje različitog od zvaničnog morala, obeležena je i boravkom u zatvoru pod optužbom za „nakazno ponašanje”. Stoga je ovaj pesnik najbolji primer i putokaz u kojoj meri je kruto i tradicionalno društvo, sa strogim i nehumanim zatvorima, u stanju da uništi *čoveka u nevolji*.

Obim monografije je 181 stranica. Struktura je prikazana kroz 13 poglavlja sa tematskim naslovima. Monografija je pisana jasnim, razgovetnim, naučnim i nadasve prepoznatljivim stilom. Rečenice su precizne, sadržajne,

* Docent, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Univerzitet Privredna akademija, Novi Sad, e-mail: ijoksic@hotmail.com

potpune i sa lakoćom upućuju čitaoca na suštinu izložene materije. Iako je monografija, po svojoj aktuelnoj tematici, namenjena stručnom delu javnosti koja gravitira prema društvenim naukama, nema nikakvih smetnji preporučiti je i široj javnosti.

U prvoj glavi se daje opšti osvrt na totalne ustanove i osuđenike, odnosno, po rečima samih autora, njihove „stanovnike” koji se nalaze na izdržavanju kazne. Posebno se naglašava prisustvo degradirajuće ceremonije koja počinje od samog kontakta osuđenika i zatvorskih organa, pa sve do njihovog napuštanja. Problematika reifikacije i dehumanizacije osuđenika sadržana je u sledećem (drugom) poglavlju. U njemu se, kroz citiranje referentnih autora i navođenjem primera iz naše penitencijarne prakse, ukazuje na pogubno svojstvo nehumanih zatvorskih uslova i njihov negativan uticaj na osuđenike. Treće poglavlje obuhvata specifičnu problematiku iz oblasti psihijatrije a odnosi se na neopuzdanost psihijatrijske dijagnoze. Preciznije, autori su prikazali zapanjujuće rezultate Rosenhanovog eksperimenta sprovedenog sa pseudopacijentima čiji su rezultati, objavljeni daleke 1973. godine, izazvali žestoke reakcije.

Stigmatizacija koju sa sobom nosi kretanje optuženog kroz krivični postupak, a potom i za vreme boravka u totalnim ustanovama, predmet je interesovanja autora različitih profila (sociologa, kriminologa, psihologa, pravnika itd.). Sledstveno tome, autori nam, u četvrtom poglavlju, ukazuju na sve negativne posledice koje povlači stigmatizacija (žigosanje, obeležavanje i sl.) osuđenih lica, kako unutar penitencijarnih ustanova tako i u postpenalnom periodu. U petom poglavlju srećemo se sa Čezarom Bekarijom i njegovim poznatim delom štampanim u formi pamfleta *O zločinima i kaznama*. No, kao prethodno pitanje, obrađuje se pitanje krvne osvete na području Kosova i Metohije kroz *Kanon Leke Dukađinija*. Istovremeno, ukazuje se na prisustvo krvne osvete i kod naroda sa drugih geografskih područja (Albanije, Crne Gore, Sardinije, Sicilije i dr.). Bekarijine ideje su počivale na kažnjavanju kroz lišenje slobode sa prinudnim radom. Međutim, prema rečima autora, Bekarija emfazira i ideju prevencije, prema kojoj se kazna ne primenjuje zbog izvršenog krivičnog dela, već da se ono ne bi izvršavalo u budućnosti.

Istorijski osvrt na zatvore iz starog i medijevalnog sveta počinje sa navođenjem dela poznatih antičkih mislilaca. Citiraju se odabrani segmenti čuvene Eshilove tragedije *Okovani Prometej*. Pored toga, prikazane su ilustrativne fotografije na kojima se nalazi Prometej i imaginarni zatvori italijanskog autora Đovanija Batiste Piranezija. Zatvaranje, kao metod izolacije prestupnika, obuhvata više razvojnih perioda oličenih u sistemu zajedničkog (grupnog),

čelijskog izdržavanja kazne (pensilvanijski i oburnski sistem) i progresivnim sistemima (engleski, irski, makonokijev i dr.) .

Zatvorenička subkultura i deprivacije se nalaze u uzročno-posledičnom odnosu sa psihološkim procesima kroz koje prolaze osuđenici tokom boravka u totalnim ustanovama. Svesni te činjenice autori su posebnu pažnju posvetili ovoj tematici istovremeno apostrofirajući istraživanje profesora Dobrivoja Radovanovića o zatvoreničkoj subkulturi u studiji *Čovek i zatvor*. Reč je o temi kojom se bave penolozi u svojim istraživanjima zatvoreničkog načina života. Međutim, autori su, sa svog aspekta, ukazivali na nove dimenzije u proučavanju fenomena deprivacije i otuđenosti osuđeničke populacije. Prvi autor monografije je svoja neposredna iskustva stečena dugogodišnjim radom u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija koristio tokom rada na monografiji. Drugi autor je sa psihološkog aspekta osvetlio fenomen zatvorske subkulture i deprivacije koristeći se, pri tome, validnom argumentacijom i referentnim izvorima iz oblasti penologije, psihologije i srodnih nauka.

U narednim poglavljima monografije obrađivana su psihološka stanja osuđeničke populacije. Pri tome, ukazuje se na faze kroz koje ličnost osuđenika prolazi počev od perioda kada se nalazio na slobodi pa sve do redefinisavanja svojeg „ja” u zatvorskim uslovima koji stvaraju promenu unutrašnjeg psihološkog prostora osobe i načina na koji razmišlja – *Weltanschauung*. U poslednjim poglavljima prikazane su fotografije iz najozloglašnijih zatvora u svetu među kojima se jedan nalazi u srcu Evrope, u Francuskoj, pod pomalo ironičnim imenom *Zdravlje*. Istoimeni zatvor je poznat po brutalnostima i nehumanim uslovima što dokazuje veliki broj samoubistava među osuđeniciima o kojima javnost nije bila upoznata.

U poslednjem poglavlju autori se, nimalo slučajno, ponovo vraćaju Oskaru Vajldu. Citirajući pisma napisana tokom boravka u zatvoru i njegov, po rečima autora, prvi put necenzurisani ispovedni tekst *De profundis*. Karakter ovog pisca, smisao za humor ili možda satiru, potvrđuje njegova ironično obojena rečenica „da ne može odoleti želji da postane robijaš”. Jednom rečju, na početku i na kraju teksta monografije stoji Oskar Vajld pesnik, pisac, dramaturg... koji je na svojoj koži osetio težinu robijaških lanaca i svu gorčinu svoje odluke da bude drugačiji.

Na kraju, bila mi je osobna čast i zadovoljstvo da prezentiram čitaociima naučnog časopisa *Pravo teorija i praksa* monografiju dva vodeća autora dr Zlatka Nikolića i dr Leposave Kron koji su odavno, u svojim oblastima, pomerili granice nauke i trasirali put svim mlađim autorima šire društvene orijentacije. Istovremeno, delim veliku odgovornost za sve napisano jer nije nimalo jednostavno jednom pravniku-krivičaru prikazati štivo koje odstupa

od uobičajnih klišea pružajući nemerljiv doprinos nauci. Zato ću ove redove završiti citiranjem iz dela recenzije prof. dr Dragana Jovaševića. „Ukupno uzev, monografija pod gornjim naslovom je davno željeno štivo, kao knjiga o čoveku u nevolji, jer pravni sistemi u svetu i kod nas malo vode računa o tim nevidljivim posledicama naše reakcije na prestupe. To ne znači da će se automatski ukinuti sve posledice deprivacija slobode, autonomije, sigurnosti i dr. u totalnim ustanovama, ali čitaocima i, posebno, zakonopiscima, ova monografija će značajno doprineti da znatno opreznije i rafiniranije pristupe problemu”.